

ETNINĖS KULTŪROS GLOBOS TARYBA

Biudžetinė įstaiga, Gedimino pr. 60, LT-01108 Vilnius. Tel. (8 5) 210 7161, el. p. info@ekgt.lt.
Duomenys kaupiami ir saugomi Juridinių asmenų registre, kodas 188756614.

Lietuvos Respublikos Vyriausybei
Strategijos „Lietuva 2050“ kūrėjų grupei

2023-04-03 Nr. S-74

DĖL „LIETUVA 2050“ PROJEKTO TOBULINIMO

Lietuvos Respublikos Seimui atskaitinga institucija Etninės kultūros globos taryba (toliau – EKGT) atlieka Seimo ir Vyriausybės eksperto bei patarėjo misiją padedant spręsti etninės kultūros valstybinės globos ir politikos formavimo bei nematerialaus kultūros paveldo apsaugos klausimus remiantis Lietuvos Respublikos etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymu.

Išanalizavę Lietuvos ateities vizijos (valstybės pažangos strategijos) „Lietuva 2050“ (toliau – Strategija) projektą, visų pirma turime pastebėti, kad Strategijoje visiškai neminima etninė kultūra ir nematerialus kultūros paveldas. Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo Preambulėje pabrėžiama, kad *„etninė kultūra yra tautos būties, išlikimo ir tvirtumo esmė, nacionalinės kultūros pamatas; <...> tik savo etnine kultūra besiremianti tauta gali palaikyti savo visuomenės narių pilietinį brandumą, dalyvauti pasaulio civilizacijoje kaip lygiavertė partnerė, išlaikyti tokiai partnerystei ir bendradarbiavimui būtiną orumą, savarankiškumą ir savitumą“*. Todėl, remiantis teisės aktų hierarchijos principais, kuriant Strategiją būtina vadovautis galiojančiais teisės aktais ir įtraukti etninės kultūros valstybinę globą.

Strategijoje apskritai beveik nekalbama apie kultūrą (išskyrus fragmentus apie kultūros paveldo skaitmenizavimą ir Lietuvos meno eksportą į užsienį), nors pateiktoje Strategijos vizijoje („Kelrodė Lietuva: valstybė, kurioje norisi kurti ir gyventi. Valstybė, kurią norisi saugoti“) kaip pamatas nurodoma būtent „Kultūra: Mūsų tapatybės pagrindas“. Tačiau šis pamatas lieka tik kaip deklaracija, nes Strategijoje nėra įvardytos priemonės, kaip kultūra suformuos mūsų tapatybės pagrindą.

Kultūros politikos plėtra svarbi ne tik Lietuvai, bet ir tarptautiniu lygmeniu. Lietuva turi nemažai tarptautinių įsipareigojimų kultūros srityje, nes ratifikavo įvairias konvencijas: 1992 m. – Pasaulio kultūros ir gamtos paveldo apsaugos konvenciją, 1998 m. – UNESCO nelegalaus kultūros vertybių įvežimo, išvežimo ir nuosavybės teisės perdavimo uždraudimo priemonių konvenciją ir UNESCO kultūros vertybių apsaugos ginkluoto konflikto metu konvenciją, 2004 m. – UNESCO nematerialaus kultūros paveldo apsaugos konvenciją, 2006 m. – Konvenciją dėl kultūros raiškos įvairovės ir apsaugos skatinimo ir Povandeninio kultūros paveldo apsaugos konvenciją ir t. t. Kultūros plėtra ne mažiau svarbi ir Lietuvai, nes nacionalinė kultūra, kaip ir švietimas, labai svarbūs užtikrinant nacionalinį saugumą Lietuvos vidaus politikoje. Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymo priedėlyje „Lietuvos nacionalinio saugumo pagrindai“ apibrėžiant *kultūros politiką* nurodoma, kad valstybės pareiga yra išsaugoti ir puoselėti nacionalinės kultūros tapatumą globojant etninę kultūrą ir vietos tradicijas, kalbant apie *švietimo politiką* nurodyta, kad patriotizmo ugdymas yra mokyklos privalomosios lavinimo programos

sudėtinė dalis, „švietimo ir auklėjimo sistema turi ugdyti pilietiškumą, bendruomeniškumą, tautinį sąmoningumą <...>“, o poskyryje „Tautinė politika“ įvardyta, kad „Valstybė privalo užtikrinti lietuvių tautos ilgalaikių gyvybinių interesų apsaugą saugodama <...> kalbą, etninę kultūrą, kultūros savitumą ir papročius, kultūros paveldą“.

Siūlome papildyti Strategijos skyrių „Kelias į 2050-uosius. Globalūs pokyčiai ir iššūkiai“ nuostatomis dėl kultūros ir švietimo (apie pastarąjį čia taip pat nekalbama, nors deklaruojama, kad antroji Strategijos plotmė yra švietimas). Atkreipiame dėmesį, kad šiame skyriuje akcentuojamos tik globalios ateitį formuojančios tendencijos daugiausia kalbant apie kitas šalis, bet labai mažai – apie Lietuvą. Turint omenyje, kad Strategija skirta būtent Lietuvos ateičiai net iki 2050 metų, reikėtų šiame skyriuje atskirai aptarti mūsų šalies vidines problemas ir numatyti priemones joms įveikti siekiant tolesnės plėtros. Beje, šiame skyriuje ir visoje Strategijoje visiškai neužsimenama apie turizmo (kultūrinio, rekreacinio ir kt.) plėtrą, kuri Lietuvos ateičiai svarbi ne mažiau, negu kitoms šalims.

Taip pat siūlome kultūros terminą aiškiau įvardyti pagrindinėse šalies raidos kryptyse. Rekomenduojame koreguoti dviejų krypčių pavadinimus: nors terminas *kultūra* paminėtas 1-osios krypties pavadinime, tačiau ši kryptis iš esmės skirta demokratinės visuomenės kūrimui ir valdymo sistemos tobulinimui, todėl siūlome kultūrą įterpti į 2-ą kryptį šalia švietimo ir socialinės apsaugos:

- 1-oji kryptis „Demokratinės **kultūros visuomenės** ir valdysenos kryptis“;
- 2-oji kryptis „Švietimo, **kultūros**, sveikatos ir socialinės apsaugos kryptis“.

Atitinkamai siūlome koreguoti 2-osios krypties apibūdinimą: vietoje „Ateičiai pasirengę, atsparus ir laisvas žmogus, gyvenantis bendruomenėje, kuriai rūpi“ (toks apibūdinimas nenurodo tiesioginių sąsajų su švietimu, kultūra ir socialine apsauga“) siūlome įrašyti „**Išsilavinęs, kultūringas, sveikas ir socialiai saugus žmogus**“. Taip pat skyriuje „Strateginės ambicijos ir kelrodžiai“ rekomenduojame perkelti nuostatas apie kultūrą iš pirmo poskyrio (susijusio su 1-ąja kryptimi) į antrą poskyrį (susijusį su 2-ąja kryptimi). Detalesnius pasiūlymus dėl kultūros įterpimo ir kitų pataisymų minėtuose skyriuose pateikiame priede.

Strategijos vizijos schemoje įvardyti du horizontalūs principai: „Technologijų ir inovacijų plėtra ir taikymas visuomenės iššūkiams spręsti“ ir „Savo ir planetos aplinkos tausojimas ir puoselėjimas ateities tautoms“. Tačiau pastaruoju metu Lietuva tapo ypač pažeidžiama nacionalinio saugumo atžvilgiu dėl kilusio karo tarp Rusijos ir Ukrainos, agresorės keliamų grėsmių ir mūsų šaliai. Todėl siūlome Strategijoje nustatyti dar vieną horizontalų principą: „Lietuvos nacionalinio saugumo užtikrinimas užsienio ir vidaus politikoje“. Atkreipiame dėmesį, kad nacionalinio saugumo užtikrinimas Strategijos skyriuje „Kelias į 2050-uosius. Globalūs pokyčiai ir iššūkiai“ apibūdinamas pernelyg siaurai (įvardijant tik dalyje „Spartėjanti technologinė raida“ ir skyriuje „Strateginės ambicijos ir kelrodžiai“ aptariant 4-ąją kryptį, kur pagrindinis dėmesys skiriamas plačios aprėpties tarptautinei politikai). Siūlome plėtojant nacionalinio saugumo nuostatas apibūdinant naują horizontalų principą vadovautis Nacionalinio saugumo įstatymo pagrindų įstatymo 2 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta nuostata: „*Lietuvos nacionalinio saugumo užtikrinimas – tai Tautos ir valstybės laisvos ir demokratinės raidos sąlygų sudarymas, Lietuvos valstybės nepriklausomybės, jos teritorinio vientisumo ir konstitucinės santvarkos apsauga ir gynimas.*“

Lietuvos plėtrai taip pat labai svarbūs mokslo ir verslo pasiekimai. Tačiau Strategijoje apie mokslą daugiausia kalbama įvardijant 3-ią kryptį – ekonominio proveržio, krypties apibūdinimas iš esmės yra skirtas įsiliejimui į pasaulines rinkas: „Lietuvos verslas, mokslas, menas tvariai kuria aukštą vertę pasauliui“. Manome, kad tiek verslo, tiek mokslo pasiekimus būtina panaudoti visų pirma ir Lietuvos plėtrai, todėl siūlome papildyti 3-ios strateginės krypties apibūdinimą: „Lietuvos

verslas, mokslas, menas tvariai kuria aukštą vertę pasauliui **ir Lietuvai**“. Beje, Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymas nustato lituanistikos tyrimų ir studijų prioritetą, o šiuos tyrimus ir studijas vykdančių institucijų veiklą pripažįsta kaip nacionalinės svarbos veiklą. Tačiau lituanistikos prioritetas visiškai neatsispindi Strategijoje. Mokslas joje apskritai pernelyg siaurai traktuojamas, daugiausia akcentuojant technologijas ir inovacijas, aukštą pridėtinę vertę ir konkurencingumą tarptautiniu lygmeniu, nors tai sunkiai dera su humanitarinių ir kai kurių kitų mokslų, itin aktualių būtent Lietuvai, paskirtimi. Taip pat turime pastebėti, kad aptariamame skyriuje beveik neminimas menas, todėl neaišku, ar reikia minėti meną skyriaus pavadinime.

Pasigedome regioninės politikos įvardijimo 5-ojoje plėtros kryptyje – infrastruktūros ir gyvenimo aplinkos, kuri apibūdinama taip: „Sujungta šalis, tolygiai vystomi miestai ir regionai“ (beje, šis apibūdinimas kažkodėl pakeistas skyriuje „Strateginės ambicijos ir kelrodžiai“). Kai kuriuos pasiūlymus dėl regioninės politikos įvardijimo pateikėme priede.

Strategijoje pasigedome aiškesnio priežasčių įvardijimo, kodėl Lietuvoje didėja emigracija. EKG T užsakymu atlikti tyrimai rodo, kad Lietuvos gyventojų emigracijos priežastys yra ne tik socialinės ir ekonominės, bet yra ir tautinės tapatybės bei patriotizmo silpnėjimo pasekmė. Štai kokybinis abiturientų tyrimas nustatė, kad didėjančios emigracijos tendencijos yra tiesiogiai susijusios su mažėjančiu etninės kultūros ugdymu: mokyklose, kuriose vyko kryptingas etnokultūrinis ugdymas, jaunuoliai ateitį labiau siejo su savo šalimi ir mažiau ketino išvažiuoti iš Lietuvos, o kitose mokyklose abiturientai savo ateitį labiausiai siejo su užsieniu. Taigi siūlome papildyti tekstus apie augantį demografinį disbalansą (Strategijos skyriuje „Kelias į 2050-uosius. Globalūs pokyčiai ir iššūkiai“ ir kitur), įvardijant konkrečias Lietuvos gyventojų emigracijos priežastis ir nurodant būdus, kaip išspręsti šią problemą.

Strategijos projektas yra labai didelės apimties, tačiau jį būtų galima sumažinti atsisakius pasikartojimų, filosofinio pobūdžio pasvarstymų ir kitų perteklinio pobūdžio tekstų. Pavyzdžiui, siūlome atsisakyti skyriaus „Valstybės ateities raidos scenarijai“ – tuo labiau, kad jo pabaigoje tvirtinama: „*Toliau dėstoma Lietuvos ateities vizija nėra tiesiogiai orientuota nei į vieną iš šių scenarijų*“.

Strategijos priedai parengti pernelyg fragmentiškai, todėl sunku juos vertinti. Ypač pasigendame aiškių ir tiesiogiai su Strategijos vizija susietų vertinimo rodiklių 1 priedo 1-oje lentelėje, visgi kai kurias konkrečias pastabas surašėme priede.

Tikimės sėkmingo bendradarbiavimo tobulinant Strategijos projektą, kuris turi didžiulę reikšmę Lietuvos ateičiai.

PRIDEDAMA: Siūlymai dėl strategijos „Lietuva 2050“ tobulinimo, 10 lapų.

Tarybos pirmininkė

Dalia Urbanavičienė

Siūlymai dėl Strategijos „Lietuva 2050“ tobulinimo

Ižanginis žodis

3-ia pastraipa: <...>. Pasaulis susiduria su vis greitėjančiais technologiniais pokyčiais ir jų daromu įvairialypiu poveikiu ekonominėms, socialinėms, valdymo sistemoms, egzistencinę krizę žmonijai keliančia klimato kaita ir bioįvairovės nykimu, COVID-19 pandemijos sąlygotais finansiniais ir ekonominiais iššūkiais, demografiniu disbalansu ir „daugybėmis krizėmis“, **dėl Ukrainos ir Rusijos karo kylančiomis grėsmėmis Lietuvai**. Svarstoma, kaip valstybės turėtų prie to prisitaikyti, kaip turėtų keistis vyraujantys ekonomikos modeliai ir valdymo sistemos, **kultūros, švietimo ir mokslo prioritetai**. <...>. Be to, Lietuvai aktualūs iššūkiai – susiduriame su žemu piliečių pasitikėjimu valstybės valdžios institucijomis, sparčiai senstančia visuomene, mažėjančiu gyventojų skaičiumi, **tautinės savimonės ir tapatybės nykimu**. <...>.

5-a pastraipa: <...>. Tautinės valstybės klestėjimo laikotarpis XX a. pradžioje leido tautai išgyventi gūdų sovietmetį ir vis tvirčiau jį palikti istoriniame užnugaryje, ryžtingai žengiant į priekį. **Lietuvoje XX a. 7-ajame dešimtmetyje kilęs etnokultūrinis sąjūdis (kuriame telkėsi žygėiviai, kraštotyrininkai, ramuviečiai, folkloro ansambliai, liaudies dainų klubai) ilgainiui tapo vienu iš reikšmingiausių Persitvarkymo Sąjūdžio ir Dainuojančios revoliucijos galios šaltinių, todėl šio etnokultūrinio sąjūdžio reikšmė yra ne mažesnė nei knygnešystės judėjimo. Tiesioginę tautinės savimonės, patriotizmo ir etninės kultūros ugdymo sąsają su nacionaliniu saugumu, valstybės įsipareigojimą užtikrinti lietuvių tautos ilgalaikių gyvybinių interesų apsaugą saugant kalbą, etninę kultūrą, kultūros savitumą ir papročius bei kultūros paveldą įvardija Lietuvos Respublikos nacionalinio saugumo pagrindų įstatymo priedėlis „Lietuvos nacionalinio saugumo pagrindai“**. <...>

Skyrius „Valstybės ateities vizija“

1-a pastraipa: Lietuvos valstybę ~~kuria Lietuvos žmonės~~, **remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucija, sukūrė lietuvių tauta**. Ir valstybės pažanga įmanoma tik kuriančių žmonių dėka. Kūrybą čia suprantame labai plačiai – kaip universalų principą, apimančią visas žmogiškos veiklos sritis, kaip tradicijos palaikymą ir jos interpretaciją, kaip kažko visiškai naujo sumanymą ir įgyvendinimą, **kaip šeimos, bendruomenės, regioninių ir tautos papročių kūrybinį tęstinumą**, pagaliau kaip tvarkos nenusipėjamame pasaulyje kūrimą. Kūryba suteikia žmogaus **ir bendruomenės** gyvenimui prasmės ir išsipildymo jausmą. <...>.

2-a pastraipa: <...>. Šis ryšys diskusijose su Lietuvos žmonėmis išryškėjo kaip esminis lietuviškosios tapatybės dėmuo, šalia kalbos, **papročių**, kultūros, istorijos. <...>.

3-ia pastraipa: Galiausiai, norime matyti žmogų, įsipareigojusį savo valstybei, savo ~~politinei~~ bendruomenei [pastaba: nėra termino *politinė bendruomenė*] ir su ja susisaisčiusį. <...>. Todėl ateities vizijoje pabrėžiame glaudų abipusį ryšį tarp piliečio, **bendruomenės, visuomenės** ir valstybės – siejamą pasitikėjimo ir atsakomybės, rūpesčio bei tarpusavio įsipareigojimo, besireiškiančio priimant kasdienius sprendimus ir nuolat ieškant dermės bei sugyvenimo, kuriant geresnę ateitį visiems, **teikiant valstybės paramą bendruomenėms ir visuomeninėms iniciatyvoms**. Norime, kad Lietuva taptų tokia valstybe, kurioje žmonės rinktųsi kurti savo gyvenimą – ir kurti jį tokį, kurį patys būtų pasirengę ginti, **suvokdami šalies vertybes ir puoselėdami tautinę tapatybę**.

Lietuva, realizavusi viziją 2050-aisiais:

<...>.

Yra stipri, atspari ir kūrybinga, savo tapatybę sauganti šalis, nes kiekvienas jos gyventojas yra išsilavinęs ir pasirengęs ateičiai. <...>. Jis geba prisitaikyti prie nuolat kintančios aplinkos,

gali laisvai rinktis gyvenimo kelią, pasirūpinti savimi, **šeima** ir **bendruomene**, nestokoja atidumo kitam **ir valstybės poreikiams**. <...>.

Užima kertines pozicijas **ir įgyvendina tarptautinius įsipareigojimus** globalios vertės grandinėse, nes ji kuria ir **eksportuoja plėtoja** pasaulinio lygio žinias bei inovacijas. <...>. Vystydama ekonominę veiklą **ir bendražmogiškas vertybines nuostatas**, Lietuva tausoja savo ir planetos aplinką bei pagrindinį savo pačios turtą – žmones. <...>.

<...>

Yra šalis, kur gali greitai pasiekti tai, ko reikia žmogaus gerovei. Išvystytas susisiekimasis šalies viduje ir su išorės pasauliu bei pažangi skaitmeninė, **švietimo, kultūrinė ir socialinė** infrastruktūra leidžia žmogui lengvai ir greitai pasiekti reikalingas viešąsias, komercines paslaugas, dalyvauti šalies kultūriniam, ekonominiame ir socialiniame gyvenime, nepriklausomai nuo savo gyvenamosios vietos. <...>.

<...> Šalyje yra daug išsilavinusių, kūrybingų ir išradingų žmonių, **stiprių bendruomenių ir aktyvių visuomeninių organizacijų**. <...>.

Kultūra yra šios vizijos pamatas. Ji čia matoma kaip mus jungianti simbolių ir prasmių, kuriomis mes mąstome, visuma, apibrėžianti asmens santykį su pačiu savimi, **šeima, bendruomene, regionu, tauta**, kitais ir pasauliu, atspindinti vertybines nuostatas, įsitikinimus, gyvenimo praktikas. Kultūros paveldas (**materialus ir nematerialus**), **mėgėjų menas**, profesionalioji kūryba, ir naujosios raiškos formos yra mūsų praeitis, dabartis ir ateitis, tarp kurių vyksta nuolatiniai mainai. Šių ~~trijų~~ segmentų kūrybinė sąveika su išore ir yra tai, dėl ko Lietuva išlieka gyvybinga, kūrybinga ir atpažįstama pasaulyje. Tačiau kultūra kartu yra atspirties taškas ir būdas mąstyti – pažinti savo tradicijos vertę, ~~kritiškai permąstyti~~ **įvertinti** save dabarties ir istorijos tėkmės akivaizdoje, amžinąsias vertybes atrasti ~~avangardinėmis priemonėmis~~, **tęsti ir plėtoti** ar užčiuopti kažką išties naujo ateities horizonte. <...>.

Kultūra neišvengiamai susijusi ne tik su bendra mūsų tapatybe, bet ir su mūsų gebėjimu susikalbėti tiek tarpusavyje, užtikrinant **kultūrų įvairovę** ir demokratijos kokybę, tiek su išorės partneriais. Tarp formalųjų demokratinių institucijų ir **nacionalinės, politinės, pilietinės kultūros** turi egzistuoti natūrali dermė. Tikime, kad galime būti valstybe, kuri ne tik brangina savo istoriją, **materialųjį ir nematerialųjį kultūros paveldą**, bet ir visuomenės puoselėjamomis **humanistinėmis** vertybėmis yra artima Vakarų demokratijų vertybėms. Šios vizijos rengimo procese bendrakūrėjai kaip mūsų ateičiai svarbias vertybes išskyrė ne tik kūrybiškumą, bet ir:

- laisvę,
- bendruomeniškumą,
- pagarbą,
- teisingumą,
- **kultūrinę tapatybę.**

Visos jos integruotos į šios vizijos siekius ir pagrindines kryptis jai įgyvendinti. Norime, kad taptume laisva, kuriančia, išmintingą, **kultūringą ir patriotišką** žmonių bendruomene, kurioje vyrauja teisingumas, tarpusavio pagarpa ir pasitikėjimas. Tai yra būtina sąlyga visiems norimiems pokyčiams valstybėje įgyvendinti.

Po schema: <...>. Pirmoji – demokratinės **kultūros visuomenės** ir valdysenos pokyčių kryptis, nusakanti, kaip turėtų keistis mūsų valdymo sistema, siekiant demokratijos šalyje kokybės. Antroje, švietimo, **kultūros**, sveikatos ir socialinės politikos pokyčių kryptyje kalbama apie ateities visuomenę – pokyčius, kurių reikia, norint, kad Lietuvos žmonės būtų išsilavinę, **kultūringi, bendruomeniški, patriotiški, turintys** sveiką ryšį su savimi, **kitais** ir aplinka ~~turintys, ir kurie, reikalui esant,~~ galėtų atsiremti į daugiasluksnį socialinio saugumo tinklą.

Ekonominės politikos pokyčių kryptyje apibrėžiamos sąlygos, kurių reikia, kad Lietuva galėtų pereiti prie aukštos vertės kūrimo, taip pat įgyvendinti socialiai teisingą žaliąjį perėjimą bei sukurti sidabrinę ekonomiką, **plėtoti turizmą, tradicinius amatus ir kitus verslus**. Tarptautinės politikos ir valstybės saugumo pokyčių kryptyje atspindimi pokyčiai, reikalingi pasiekti valstybės atsparumą, **gebėjimą konstruktyviai, oriai ir atsakingai dalyvauti globalioje politikoje** bei nusakantys veikimo išorinėje erdvėje principus. Infrastruktūros bei gyvenamosios aplinkos pokyčių kryptis apibrėžia, kaip turėtų būti vystomas susisiekimasis, miestai ir regionai, kad žmogus galėtų turėti geras gyvenimo sąlygas visoje Lietuvoje, **o kartu puoselėtų harmoningą santykį su gamta**. <...> Strateginės ambicijos taip pat yra tarpusavyje labai susiję – pokyčiai vienoje srityje neišvengiamai darys poveikį ir kitai, pvz., geresnis valdymo sistemos veikimas aktualus ir socialinei, **švietimo, kultūros**, ekonominei plėtrai, ir valstybės veikimui tarptautinėje srityje, arba išsilavinęs, visą gyvenimą besimokantis, **kultūringas, bendruomeniškas**, demokratiškas vertybes išpažįstantis žmogus yra pagrindinis piliečių kuriamos demokratijos veikėjas, aukštos vertės kūrėjas ir pan.

<...>

<...>

<...>. Tačiau tam, kad ši vizija išties būtų realizuota, reikia ne tik valdžios institucijų veikimo, bet ir akademinio, verslo, nevyriausybinių sektoriaus atstovų, medijų ir pilietinės visuomenės įsitraukimo, **o iš kitos pusės – valstybės paramos šiems iniciatyvoms**. <...>.

Skirius „Strateginės ambicijos ir kelrodžiai“

Poskyris „Piliečių kuriama demokratija: patikima, atvira, telkianti“

<...>.

Todėl žvelgiant į ateitį ir siekiant pasitikėjimo valstybėje stiprinimo, pagrindiniai pokyčiai, reikalingi valstybės valdyme, turėtų apimti tris kryptis, tai:

- **strategiškas, lankstus ir efektyvus valdymas**, kurį siejame su stipriomis **ir visuomenės poreikius atliepiančiomis** valstybės institucijomis, gebančiomis numatyti būsimus pokyčius, tinkamai nustatyti vystymosi prioritetus ir juos nuosekliai įgyvendinti, bendradarbiaujant su kitais veikėjais;
- **valdymo sistemos atvirumas, skaidrumas ir pagarba įvairovei**, <...>;
- ~~**kultūros vaidmens valstybėje stiprinimas**, jį matant kaip mūsų tapatybės permąstymo, bendruomenių saitų stiprinimo, tarpusavio susikalbėjimo skatinimo ir geresnio gyvenimo kūrimo pagrindą~~ [pastaba: siūlome perkelti į 2-ą strateginę kryptį].

Strateginę ambiciją realizavusioje Lietuvoje:

Dauguma Lietuvos piliečių pasitiki valdžios institucijomis, kurios veikia lanksčiai ir patikimai, yra strategiškos ir inovatyvios, **vadovaujantis moksliniais tyrimais**. <...>. Valdžios institucijos geba nustatyti strateginius prioritetus ir nuosekliai juos įgyvendinti **atsižvelgiant į visuomenės poreikius**. <...>.

<...>

<...>

~~Lietuvos žmonės turi visas galimybes įsitraukti į kultūrines veiklas. Sudarytos sąlygos kultūros įvairovei reikštis viešajame gyvenime. Kultūros lauko potencialas pasitelkiamas demokratinės savimonės ugdymui, bendruomenių saitų stiprinimui, santykio su identitetu apmąstymui, ateities kūrimui. Nuo mažens ugdomas poreikis profesionaliajai kultūrai, tarp kurios ir kasdienės kultūros~~

~~yra daug laiptelių bei įvairovės. Valstybė sudariusi sąlygas žmonėms įsitraukti į kultūrinės veiklas, kurios suprantamos kaip viena iš gero gyvenimo sąlygų. [pastaba: siūlome perkelti į 2-ą strateginę kryptį]~~

Realizuodama šią ambiciją, Lietuva:

~~Strategiškos, lanksčios ir efektyvios valdžios srityje: <...>~~

~~Atvirumo, skaidrumo ir pagarbos įvairovei srityje: <...>~~

~~**Kultūros ir bendruomenių saitų stiprinimo srityje:** [pastaba: siūlome perkelti į 2-ą strateginę kryptį]~~

~~▪ Sudarys sąlygas bendruomenių saitams stiprėti, kultūrinėms veikloms plėtotis, kritiškai apmąstyti viešąjį gyvenimą.~~

~~▪ Įgyvendindama valstybės kultūros politiką, numatys priemones, kaip valstybė kartu su piliečiais galėtų kurti, palaikyti ir skatinti kuo įvairesnes kultūrinės raiškos formas ir būdus, sudarydama sąlygas žmonėms į jas įsitraukti. Stiprins kultūros, kaip strateginio valstybės išteklių vaidmenį, taip pat ilgalaikių kultūros politikos programų integraciją su socialinės, švietimo, ekonominės politikos programomis.~~

Poskyris „~~Ateičiai pasirengęs, atsparus ir laisvas žmogus, gyvenantis bendruomenėje, kuriai rūpi~~“

pavadinimą siūlome keisti į „**Išsilavinęs, kultūringas, sveikas ir socialiai saugus žmogus**“

Visuomenės įgalinimas ir **švietimo, kultūros bei** socialinio saugumo tinklo – viešųjų paslaugų, teisinės bazės ir bendruomenių **stiprinimo visumos, pasirūpinančios žmogumi jam susidūrus su sunkumais** [pastaba: bendruomenės nėra išorinės institucijos, jos stiprios tiek, kiek bendruomeniški yra jas sudarantys žmonės] – plėtra yra „Lietuva 2050“ švietimo, **kultūros**, socialinės ir sveikatos politikos ambicijos pamatas. Šios sritys yra glaudžiai susijusios ir sąveikauja tarpusavyje: socialinis teisingumas užtikrina, kad visi turėtų vienodą starto liniją ir vienodą viešųjų paslaugų prieinamumą, įskaitant **kultūrą**, ugdymą ir švietimą. Išsilavinimas, **įsitraukimas į kultūrinės veiklas** įgalina visuomenę ir sėja toleranciją įvairovei taip dar labiau užkirsdamas kelią socialinei atskirčiai, kuriai mažėjant gerėja ir visuomenės sveikata.

<...>. Kartu auga žinių ir kūrybos, kaip gerovės šaltinių, svarba. Tai lemia, kad ypatingai svarbus tampa žmogaus visapusiškas išsilavinimas, **kultūrinė tapatybė**, atsparumas, gebėjimas pasirūpinti savimi, **šeima, bendruomenė** ir kitais, kuriems pagalbos prireikia. <...>. Kad Lietuvoje galėtų skleistis visapusiškos, kūrybingos, **kultūringos, bendruomeniškos** ir atečiai pasirengusios asmenybės, būtina sukurti tinkamas socialinio ir ekonominio saugumo sąlygas. Tai apima vienodą starto liniją visiems – ypač švietime, **kultūroje** ir sveikatos apsaugoje. Kiekvienas asmuo turi pats prisiišti atsakomybę už savo visapusį išsilavinimą, **įsitraukimą į kultūrinės, bendruomenines ir visuomenines veiklas, ir sveikatą sveikatos puoselėjimą**, o bendruomenės ir valstybės atsakomybė – sudaryti tam reikalingas sąlygas. <...>. Siekiant atstatyti visuomenės demografinę pusiausvyrą, taip pat svarbu sudaryti gyventojams sąlygas kurti šeimas, **bendruomenes ir asociacijas**, jaustis pilnaverčiais visuomenės nariais visais gyvenimo etapais ir užtikrinti į Lietuvą kurti gyvenimo atvykstančių žmonių integraciją.

Todėl siekiant įgalinti Lietuvos visuomenę ~~ne tik drąsiai žvelgti, bet ir~~ drąsiai žengti į ateitį, būtina įgyvendinti pokyčius ~~trijose šiose~~ pagrindinėse srityse, tai:

- **ateičiai ir prasmingam gyvenimui pasirengusio asmens ugdymas**, kuris pirmiausiai yra sietinas su švietimu ir ugdymu, tačiau neapsiriboja vien formaliaja Lietuvos švietimo sistema, ir kurio tikslas yra **perteikti asmeniui tautinės ir etninės kultūros pagrindus, Europos ir pasaulio humanistinės kultūros tradicijas ir vertybes, laiduoti sąlygas asmens brandžiai tautinei savimonei, dorovinei, estetinei, mokslinei kultūrai, pasaulėžiūrai formotis** [pastaba: šios nuostatos yra iš LR Švietimo įstatymo 4 straipsnio], įvairiapusiškos, turinčios sveiką savivertę, atsparios sunkumams, empatiškos ir nuolat besimokančios asmenybės įgalinimas;
- **sąlygų, reikalingų kultūringam, saugiam ir sveikam gyvenimui užtikrinimas ir plėtra**, suteikiant visiems vienodą starto liniją ir prieigą prie kokybiškų viešųjų paslaugų, keliant bendrąjį **švietimo, kultūros ir** socialinės gerovės standartą šalyje ir įtraukiant bendruomenes į daugiasluoksni socialinio tinklo, apimančio socialinę, **kultūros**, sveikatos ir švietimo sferas, formavimą;
- **visuomenės demografinio atsparumo ir solidarumo tarp kartų didinimas**, <...>;
- **kultūros vaidmens valstybėje stiprinimas**, ją matant kaip mūsų tapatybės stiprinimo ir permąstymo, bendruomenių saitų stiprinimo, tarpusavio susikalbėjimo skatinimo ir geresnio gyvenimo kūrimo pagrindą [pastaba: atkelta iš 1-os strateginės krypties].

Strateginę ambiciją realizavusioje Lietuvoje:

<...>. Integralios švietimo politikos dėka švietimo ir ugdymo sistema ne tik teikia būtinas žinias apie pasaulį, bet ir ugdo **kultūrinės bei** demokratines vertybes išpažįstančią ir tolerantišką asmenybę. <...>. Savimi, **šeima, bendruomene** ir aplinkiniais gebančios pasirūpinti ir kūrybingos asmenybės formavimuisi tvirtas pagrindas padedamas dar ikimokyklinio ugdymo metu. Nuo pradinių klasių mokiniai mokomi **bendruomeniškumo ir** lyderystės, veikiant drauge su kitais ir ieškant geriausių sprendimų bendruomenei, prisiimant už ją atsakomybę. Bendrojo ugdymo sistema yra grįsta personalizuotu **ir grupiniu** mokymusi, kuris leidžia atsiskleisti kiekvieno individualiam **bei kolektyviniam** potencialui ir sudaro palankias sąlygas tiek itin gabiems, tiek su mokymosi sunkumais susiduriantiems vaikams. <...>.

<...>. Visuose švietimo sistemos lygiuose mokymas grįstas **prasmingo gyvenimo kūrimui ir** inovatyvių sprendimų (techninių, socialinių, žmogiškųjų) paieška, remiantis įvairių disciplinų žiniomis, sąveika ir bendradarbiavimu. <...>.

Lietuvos aukštasis mokslas kuria aukštą pridėtinę vertę pasauliui **ir visai Lietuvai, jos regionams**. <...>.

Žmonėms yra sudarytos paskatos ir galimybės mokytis visą gyvenimą, <...>.

Lietuvos žmonės turi visas galimybes įsitraukti į kultūrinės veiklas. Sudarytos sąlygos kultūros įvairovei reikštis viešajame gyvenime. Kultūros lauko potencialas pasitelkiamas tautinės savimonės ugdymui, bendruomenių saitų stiprinimui, santykio su identitetu apmąstymui, ateities kūrimui. Nuo mažens ugdomas poreikis kultūros paveldo (materialaus ir nematerialaus) puoselėjimui, mėgėjų menui, profesionaliajai kultūrai, tarp kurios ir kasdienės kultūros yra daug laiptelių bei įvairovės. Valstybė sudariusi sąlygas žmonėms įsitraukti į kultūrinės veiklas, kurios suprantamos kaip viena iš gero gyvenimo sąlygų. [pastaba: perfrazavus atkelta iš 1-os strateginės krypties]

Gyventojams užtikrintos galimybės oriam gyvenimui visuose amžiaus tarpsniuose, žmonės jaučiasi galintys kurti prasmingą gyvenimą. <...>. ~~Stiprios bendruomenės Valstybės parama bendruomenėms ir asociacijoms stiprina bendruomenes, visuomenines iniciatyvas~~, leidžia kiekvienam jaustis reikalingam ir įsitraukti į bendruomenines veiklas.

<...>

<...>.

Užtikrinus socioekonominę saugumą ir kompleksiskai vykdant mokslu pagrįstą šeimos politikos priemonių kompleksą, kuris apima visas šeimų formas, skatina lyčių lygybę šeimoje bei lankstų vaikų auginimo ir karjeros derinimą, būsto, **švietimo ir kultūros paslaugų** prieinamumą, judama link gyventojų skaičiaus stabilizacijos ir gimstamumo didinimo, jį artinant link užtikrinančio tolygią kartų kaitą. <...>.

<...>. Į šalį atvykusiems klimato, karo pabėgėliams teikiamas adekvatus prieglobstis, veikia gerosiomis praktikomis pagrįstos integracijos programos, suteikiančios **kultūrinės integracijos**, ilgalaikio gyvenimo ir darbo perspektyvas Lietuvoje. <...>

Realizuodama šią ambiciją, Lietuva:

Ateičiai ir prasmingam gyvenimui pasirengusio asmens ugdymo srityje:

▪ <...>. Užtikrins tam reikalingą tvarų finansavimą, atliks teisinės bazės peržiūrą, siekiant pašalinti kliūtis inovatyvių **ir prasmingo gyvenimo kūrimui reikalingų** švietimo metodų diegimui ir eksperimentavimui, o kartu pasirūpinant teisiniais saugikliais, užtikrinančiais švietimo kokybę. <...>.

▪ Įgyvendins bendrojo ugdymo sistemos pokyčius, kurie yra reikalingi siekiant ugdyti ateičiai pasirengusias, atsparias, demokratines, **kultūrinės ir humanistines** vertybes išpažįstančias **brandžios savimonės** asmenybes. Mokymo programos modifikuotinos taip, kad jų turinys ne tik suteiktų reikalingas žinias apie pasaulį **ir Lietuvą**, bet ir ugdytų kritinį mąstymą, socialinį-emocinį intelektą, psichologinį atsparumą, **kultūrinį**, ekologinį ir finansinį raštingumą, suteiktų sveikos gyvensenos įgūdžius.

▪ Optimizuos mokymosi procesą siekiant išpildyti kiekvieno mokinio unikalų potencialą **ir visuomeninę atsakomybę**, taip įgalinant gyventojus kurti šaliai didžiausią pridėtinę vertę. Bus pereinama prie personalizuoto **ir grupinio** ugdymo, kurį intensyvinti leis modernių technologijų pasitelkimas, prisidėsiantis prie naujų mokymo platformų atsiradimo. <...>.

▪ Vykdydys Lietuvos aukštojo mokslo konkurencingumo didinimo **ir atitikties Lietuvos poreikiams** programas. <...>.

▪ <...>. Užtikrins tiek formalių, tiek neformalių švietimo ir ugdymo paslaugų prieinamumą visiems gyventojams, pasitelkiant vietos bendruomenes, **asociacijas, kultūros įstaigas** ir atsižvelgiant į skirtingus įtraukimo poreikius. <...>.

Kultūros ir bendruomenių saitų stiprinimo srityje: [pastaba: atkelta koreguojant iš 1-os ir 3-ios strateginių kryptių]

▪ **Įgyvendindama valstybės kultūros politiką, numatys priemones, kaip valstybė kartu su piliečiais galėtų kurti, palaikyti ir skatinti kuo įvairesnes kultūrinės raiškos formas ir būdus, sudarydama sąlygas žmonėms į jas įsitraukti. Stiprins kultūros, kaip strateginio valstybės išteklių vaidmenį, taip pat ilgalaikių kultūros politikos programų integraciją su socialinės, švietimo, regioninės, ekonominės, turizmo, žemės ūkio ir sveikatos apsaugos politikos programomis;**

▪ **Sudarys sąlygas bendruomenių saitams stiprėti, kultūrinėms veikloms plėtotis, apimant nematerialųjį ir materialųjį paveldą, mėgėjų meną;**

▪ **Vystys profesionalaus meno ir kūrybinių industrijų sektorių, kuriant jų augimui tinkamą aplinką ir infrastruktūrą, užtikrinant sklaidą Lietuvoje ir užsienyje, tarptautinio bendradarbiavimo plėtrą.**

Saugiam ir sveikam gyvenimui reikalingų sąlygų plėtros srityje:

- Susitars dėl bazinio kokybiškų viešųjų **socialinių bei sveikatos apsaugos** paslaugų paketo ir jį užtikrins. <...>.
- <...>. Kurs tokias būsto paramos formas, kurios padėtų jauniems žmonėms įsikurti Lietuvoje **ir jos regionuose** bei sudarytų palankias sąlygas kurti šeimas.
- <...>.
- Užtikrins sveikatos apsaugos sistemos efektyvumą, **atliepiant visuomenės poreikius**. <...>.

Visuomenės demografinio atsparumo ir solidarumo tarp kartų didinimo srityje:

- <...>.
- <...>.
- <...>.
- **Skatins ryšių tarp kartų stiprinimą, pasitelkiant gerąją tradicijų patirtį.**

Poskyris „Lietuvos mokslas, menas, verslas **tvariai kuria aukštą vertę pasauliui **ir Lietuvai**“**

<...>.

Dėmesys pagrindiniam Lietuvos ekonomikos stiprybės ir augimo šaltiniui – kuriantiems jos žmonėms – yra „Lietuva 2050“ ekonominės politikos ambicijos pamatas. Norėdama realizuoti šią ambiciją, Lietuva turi siekti pažangos trimis esminėmis kryptimis:

- **įsitvirtinti kaip aukštos vertės globaliose rinkose kūrėja:** <...>
- **siekti atsakingos bei socialiai ir ekologiškai tvarios ekonomikos plėtros**, t.y., atsižvelgti į valstybės, visuomenės ir planetos **poreikių bei** galimybių ribas, tausoti tiek gamtą, tiek žmogų;
- **būti profesijų, karjerų ir talentų įvairovę pripažįstančia ir puoselėjančia erdve**, <...>.

Strateginę ambiciją realizavusioje Lietuvoje:

<...>. Pažangi šalies **kultūros**, švietimo ir ugdymo sistema ne vien suteikia reikalingų kompetencijų ir įgūdžių, bet skatina ir įkvepia būsimus vertės kūrėjus. <...>. Galimybės įsitraukti į pasauliui aktualių problemų sprendimą kuriant mokslą, **meną** ar verslą Lietuvoje išlaiko vietos ir traukia globalius talentus bei skatina juos čia realizuoti savo potencialą.

Lietuvoje klesti integruota, efektyvi ir globaliai konkurencinga mokslo, **meno** ir inovacijų ekosistema, kurioje aktyviai dalyvauja tiek valstybė, tiek akademinė, tiek verslo, tiek meno bendruomenės. Jos gyvybingumą užtikrina misijomis grįsta valstybės mokslo, **meno** ir inovacijų plėtros politika, mokslinga, kūrybinga ir veržli visuomenė, atviras akademinų institucijų bendradarbiavimas bei iniciatyvus verslas, nuosekliai investuojantis į tyrimus ir inovacijas. <...>.

Kurdama ir eksportuodama **meną**, žinias bei inovacijas, Lietuva užima unikalią ir lyderiaujančią poziciją strateginėse globalios vertės grandinėse. <...>.

<...> ir t.t.

Poskyris „Atspari ir konstruktyvi globalios politikos veikėja, kartu su partnerėmis kurianti demokratinėmis vertybėmis grįstą tarptautinę tvarką“

XX-ojo amžiaus pabaigoje atkūrusi Nepriklausomybę ir įtvirtinusi save kaip politinį subjektą tarptautinėje sistemoje, Lietuva šiandien vėl svarsto klausimą, kaip ateityje likti *visaverte tarptautinės politikos veikėja, išlaikant tokiai partnerystei ir bendradarbiavimui būtiną orumą, savarankiškumą ir savitumą* [pastaba: pastaroji nuostata yra iš LR Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo]. <...>. Tačiau Lietuvai būti realia politine veikėja reiškia ir gebėjimą artikuliuoti savo politinę valią bei jos pagrindu formuoti tarptautinę darbotvarkę ir savo strateginę aplinką, **palankią Lietuvos nacionalinio saugumo užtikrinimui**. <...>.

<...>.

Strateginę ambiciją realizavusioje Lietuvoje:

<...>

Lietuvos visuomenė pasižymi aukštu psichologiniu atsparumu bei mobilizacijos pajėgumais. Šalies gyventojai yra pasiryžę ginti Lietuvos nepriklausomybę, **jos teritorinį vientisumą, kultūrinės ir kitas vertybes**, ir dirbti vardan jos gerovės ir saugumo. Visuomenės atsparumo pagrindą sudaro abipusiu pasitikėjimu grįstas santykis tarp valstybės ir gyventojų, efektyvus gerovės valstybės funkcionavimas, aiški ir atvira valdžios komunikacija bei gyventojus įgalinanti **kultūros**, švietimo ir ugdymo sistema. <...>.

<...> ir t.t.

Realizuodama šią ambiciją, Lietuva:

Konstruktyvios užsienio politikos vystymo ir vykdymo srityje: <...>

Valstybės atsparumo stiprinimo srityje:

- <...>. Ugdys gyventojų **patriotizmą, tautinę tapatybę**, valią ir pasirengimą ginti valstybę. <...>.
- <...>.

Užsienio politikos įtraukimo srityje: <...>.

Poskyris „Sujungta šalis ir darni gyvenamoji aplinka, tolygiai vystomi miestai ir regionai“ [pastaba: toks pavadinimas yra schemeje p. 14]

<...>.

Todėl žvelgiant į ateitį ir siekiant žmogaus gyvenimui ir gamtinei jo aplinkai palankios erdvės sukūrimo, reikalingi pokyčiai trimis esminėmis kryptimis:

- **Subalansuotas ir darnus teritorijos vystymas**, <...>;
- **Harmoningo santykio su gamta puoselėjimas**, <...>;
- **Geras susisiekimasis šalies viduje ir su pasauliu**, <...>;
- **Regioninės politikos plėtra**, užtikrinanti atitiktį Europos sąjungos nustatytiems bendriesiems regioninės politikos principams (subsidiarumo ir proporcingumo, partnerystės ir koncentracijos), įgalinanti regioninės kultūros puoselėjimą.

Strateginę ambiciją realizavusioje Lietuvoje:

<...>.

<...>.

Apskritai, kraštovaizdžio planavimas orientuojasi į ekologinės pusiausvyros atkūrimą ir palaikymą, žaliųjų erdvių išsaugojimą ir kūrimą, **tradicinio kraštovaizdžio puoselėjimą**. <...>.

<...>

Regionuose geras susisiekimas stiprina bendruomeninius ryšius, padeda išsaugoti ir plėtoti kultūrinį šalies paveldą, kuris prisideda prie **kultūrinės**, socialinės ir ekonominės vertės kūrimo.

<...>.

Realizuodama šią ambiciją, Lietuva:

Subalansuoto ir darnaus teritorijos vystymo kryptyje

▪ <...>.

▪ Kraštovaizdį planuos išsaugodama ir kurdama žaliąsias zonas, jungtis tarp jų, **taip pat puoselės tradicinį kraštovaidį**; užtikrins, kad miestų plėtra vyktų tik lygiagrečiai vystant viešojo transporto koridorius.

Regioninės politikos plėtros srityje

▪ Įgyvendinant subsidiarumo principą, kurio pagrindas yra daugiapakopis valdymas, sprendimai bus priimami artimiausiu piliečiams lygmeniu siekiant efektyvesnių rezultatų, pereinant nuo regionų valdymo „iš viršaus į apačią“ į alternatyvų decentralizacija pagrįstą modelį – „iš apačios į viršų“.

▪ Užtikrinant partnerystės principą, į regioninės politikos formavimą ir įgyvendinimą bus intensyviau įtraukiami regioninės ir vietinės valdžios organai.

▪ Vadovaujantis koncentracijos principu, regionams skirta parama bus orientuojama į griežtai apibrėžtas teritorijas ir gyventojų skaičių, skiriant didesnę paramą mažesniais socialiniais ir ekonominiais rodikliais pasižymintiems regionams.

Harmoningo santykio su gamta puoselėjimo kryptyje <...>

Gero susisiekimo šalies viduje ir su pasauliu kryptyje <...>

<...>

Priedas Nr. 1. Lietuvos ateities vizijos „Lietuva 2050“ sėkmės matavimo rodikliai

<...>

<...>. Ambicijų rodikliai apima šių aspektų matavimą:

▪ žmogaus atsparumo, kūrybingumo, **kultūringumo, išsilavinimo, bendruomeniškumo, visuomeninio aktyvumo, tautinės tapatybės**, sveikatos bei žmonių tarpusavio ryšių ir pasitikėjimo;

▪ <...>.

Pastabos dėl 1-os lentelės:

• Ambicijų lygmens rodiklių skyriuose reikėtų rašyti tuos pačius strateginių ambicijų pavadinimus, kurie įvardyti Strategijos skyriuje „Valstybės ateities vizija“ ir „Strateginės ambicijos ir kelrodžiai“.

- Siūlome į II ambicijų lygmenį įtraukti „Tautinės tapatybės ir nematerialaus kultūros paveldo svarbos visuomenei indeksą“, kurio vertinimo metodiką planuoja parengti EKGTT įgyvendinant Kultūros paveldo išsaugojimo ir aktualizavimo politikos 2020–2024 metų veiksmų plano priemonę pagal plano 1.4.2 uždavinį.
- Kultūrai skirtas tik 13-as rodiklis „Savo kūrybingumo vertinimas: Kūrybingais save laikančių gyventojų dalis“, kuris grindžiamas subjektyviomis nuostatomis ir negali objektyviai atspindėti kūrybingumo tendencijų. Daug svarbiau būtų analizuoti dalyvaujančių kultūrinėse veiklose (mėgėjų meno kolektyvuose, profesionalioje meninėje kūryboje, individualių meno kūrėjų ir pan.) žmonių skaičių, taip pat kultūros srityje veikiančių kolektyvų, bendruomenių ir asociacijų skaičių.
- III ambicijų lygmenyje reikėtų daugiau rodiklių, tarp jų įtraukiant ir turizmo plėtrą atspindinčius rodiklius.
- V ambicijų lygmeniui planuojami rodikliai daugiau atspindi socialinės apsaugos situaciją, todėl yra labiau tinkami II ambicijų lygmeniui. V lygmeniui geriau reikėtų pasirinkti rodiklius, parodančius gyventojų skaičių miestuose ir regionuose, darbo vietų skaičių regionuose, sukurtų kultūros, švietimo, sveikatos ir socialinių paslaugų skaičių, taip pat rodiklius, atspindinčius poveikio aplinkai vertinimą.